

Received: 28. 11. 2021

Accepted: 1. 4. 2022

Published on-line: 15. 6. 2022

Available from: www.obranaastrategie.cz

doi: 10.3849/1802-7199.22.2022.01.131-146

PRÍPRAVA OBČANOV NA OBRANU ŠTÁTU AKO PRVOK OBRANNEJ STRATÉGIE

CITIZEN PREPAREDNESS TO DEFEND THE STATE AS AN ELEMENT OF THE DEFENSE STRATEGY

Matej Kandrik^a, Josef Procházka^b, Alexandra Paprčková^c

Abstrakt

Článok sa zaoberá problematikou prípravy občanov na obranu štátu. Autori považujú pripravenosť občanov za integrálnu súčasť komplexného prístupu k zabezpečeniu obrany a formovaniu obrannej stratégie štátu. Aktuálna dynamika a predpoklady vývoja bezpečnostného prostredia podporujú požiadavky zintenzívnenia prístupu k problematike. Ambíciou článku je prispieť do odbornej diskusie o zlepšení pripravenosti a schopnosti obyvateľstva prebrať svoju zákonom definovanú úlohu pri obrane štátu v prípade potreby pri zabezpečení obrany štátu.

Abstrakt

The article deals with the issue of civil preparedness for the state defence. Authors consider the civil preparedness as an integral part of the comprehensive approach to ensuring the defence of the state and the formulation of a defence strategy. The current dynamics and predictions of the development of the security environment in recent years require an approach change. The article has the ambition to contribute to the professional discussion to strengthen preparedness and increase readiness of citizens to take over their legally defined role in ensuring the defence of the state in a case of need.

Kľúčové slová

Príprava obyvateľstva na obranu štátu; obranná stratégia; komplexný prístup k obrane; odolnosť; zmeny bezpečnostného prostredia.

Keywords

Citizen's preparedness to defend the state; defence strategy; comprehensive approach to defence; changes in security environment.

^a Faculty of Social Sciences, Department of Political Science, Masaryk University. Brno, Czechia. m.kandrik1@gmail.com. 0000-0001-8265-0960.

^b Centre for Security and Military Strategic Studies, University of Defense. Brno, Czechia. josef.prochazka@unob.cz. 0000-0001-8180-397X.

^c Faculty of Political Science and International Relations, Matej Bel University Banská Bystrica, Slovakia. alexandra.paprckova@gmail.com. 0000-0002-7997-4056.

Úvod

Príspevok je výsledkom medzinárodného výskumu z roku 2020, na ktorom spolupracovali Inštitút strategických politík (Bratislava, Slovensko) a Centrum bezpečnostných a vojensko-strategických štúdií Univerzity obrany (Brno, Česká republika). Výskum bol zameraný na segment prípravy obyvateľstva na obranu štátu v rámci komplexného zaistovania obrany a riešenia výziev spojených s formulovaním obrannej stratégie pre 21. storočie s ohľadom na premeny bezpečnostného prostredia.¹

Ruská vojenská agresia voči Ukrajine zásadným spôsobom prekreslila bezpečnostné prostredie. Kým do dňa invázie, teda 22. februára platilo, že riziko priameho vojenského napadnutia Slovenskej republiky či Českej republiky je nízke, aktuálne čelíme neignorovateľnému riziku eskalácie rusko-ukrajinskej vojny v podobe vtiahnutia členských štátov EÚ a NATO do konfliktu. Ďalším pravdepodobným dôsledkom tohto konfliktu je akcelerácia rozkladu dlhodobého krehkého socioekonomickej a politickej stability oblastí susediacich s Európou, primárne Blízkeho východu a Severnej Afriky (MENA).² Obnova mocenského súperenia veľmocí, erózia režimov kontroly zbrojenia, odzbrojovania a nešírenia zbraní hromadného ničenia i konvenčných zbraní či oslabovanie multilateralizmu prispievajú k nepredvídateľnosti dynamiky bezpečnostného prostredia.³ Negatívny bezpečnostný vývoj jednoznačne podmieňuje potrebu prehodnotenia priorít v oblasti obrany a bezpečnosti smerom k príprave, kultivácii a mobilizácii všetkých zdrojov štátu na svoju obranu.⁴

Dôsledkom zmenených východísk je potreba zvýšených nárokov na pripravenosť a pohotovosť ozbrojených síl, vierohodného odstrašenia ale aj rozšírenia konceptu obrany štátu nad rámec výhradne profesionálnych vojenských nástrojov, posilnenia celospoločenskej odolnosti a kultivácie obranného potenciálu.⁵ Jeden zo základných pilierov odolnosti, zaistenia obrany a bezpečnosti štátu predstavuje obyvateľstvo vykazujúce vôľu a schopnosť brániť svoj štát a riešiť krízové situácie.⁶ Príspevok sa venuje

¹ DYČKA, Lukáš. RÖKK, Taivo. ŚLIWA, Zdzisław. Defence strategies of the smaller NATO states - a comparative study. Brno: *Vojenské rozhledy*, 2020. [on-line], roč. 29, č. 4, s. 23-45 [cit. 2021-11-09]. ISSN 2336-2995 (on-line). Dostupné z <https://bit.ly/2UItnxm>

² Ministerstvo obrany České republiky. *Obranná strategie České republiky* [on-line]. Praha: Ministerstvo obrany ČR - VHÚ Praha, 2017. [cit. 2021-11-09]. ISBN 978-80-7278-702-9. Dostupné z <https://bit.ly/3os49hF>

³ Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. *Obranná stratégia Slovenskej republiky* [on-line]. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2021 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/3bQomaH>

⁴ Ministerstvo obrany České republiky. *Koncepcie výstavby Armády České republiky 2030* [on-line]. Praha: Ministerstvo obrany ČR - VHÚ Praha, 2019. [cit. 2021-11-09]. ISBN 978-80-7278-789-0. Dostupné z <https://bit.ly/3kIAZPN>

⁵ STOJAR, Richard. FUČÍK, Jakub. DYČKA, Lukáš. PROCHÁZKA, Josef. KRAUS, Josef. FRANK, Libor. PROCHÁZKA, Dalibor. NOVOTNÝ, Antonín. *Vybrané trendy vývoje bezpečnostního prostředí a možné implikace pro ozbrojené síly*. Brno: Univerzita obrany, 2017. s. 133. ISBN 978-80-7231-407-2.

⁶ Ministerstvo obrany České republiky. *Koncepcie přípravy občanů k obraně státu 2019-2024*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2019 [on-line]. [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/3BXNLTZ>

príprave občanov na obranu štátu, posilňovaniu celospoločenskej odolnosti a kultivácii obranného potenciálu štátu ako vybraným prvkom komplexného systému obrany.

CIELE A METÓDY VÝSKUMU

Výskum reaguje na potrebu prípravy občanov na obranu štátu v meniacom sa bezpečnostnom prostredí. Profesionalizácia ozbrojených síl Českej a Slovenskej republiky a ich pôsobenie predovšetkým v rámci operácií medzinárodných stabilizačných a výcvikových misí v praxi určila nízku prioritu problematike prípravy obyvateľstva na obranu štátu. Cieľom výskumu je identifikovať prístupy najlepšej praxe v oblasti prípravy občanov na obranu štátu v rámci uplatňovania teórie tzv. komplexnej obrany štátu.

V rámci výskumu boli hľadané odpovede na nasledujúce otázky:

- Akým spôsobom je možné posilňovať spoločenskú kohéziu, kultivovať pozitívny vzťah k štátu a vytvárať vôľu a ochotu občanov podieľať sa na obrane štátu?
- Akým spôsobom je možné rozvíjať vedomosti a schopnosti občanov tak, aby v prípade potreby mohli funkčne a efektívne participovať na obrane štátu a riešení krízových situácií?

Konceptuálny rámec pre výskum poskytla teória komplexnej obrany, v odbornej literatúre označovaná aj ako totálna obrana či komprehenzívna obrana. V anglosaskej literatúre je logicky obdobné a funkčne relevantné uplatnenie konceptov *whole of government / whole of society approach* v oblasti obrany a bezpečnosti. Tieto prístupy maximalizujú efektívnosť spoločného úsilia štátu a spoločnosti. V kontexte obrany ide napr. o maximalizáciu potenciálu odstrašenia zvýšením negatívnych dôsledkov agresie potenciálneho protivníka a znižovaním jeho šance na prípadný úspech.⁷ Teória totálnej obrany komplementárne spája vojenské a civilné aspekty obrany. Je postavená na využití všetkých nástrojov moci štátu a jeho zdrojového potenciálu vrátane zapojenia súkromného sektoru a občanov. Ďalej stavia na celospoločenskej odolnosti, prosperujúcom štáte a kompetentnej administratíve. Dôležitým prvkom tejto teórie je schopnosť a motivácia štátu a jeho populácie aktívne aj pasívne klásť odpor v prípade vojenskej agresie či iného typu ohrozenia na základe vlastných kapacít, schopností a zručností. Medzi vojenské aspekty totálnej obrany je možné zaradiť napr. teritoriálnu obranu či hnutie odporu, kedy sa ozbrojené sily spoliehajú na širokú podporu a zapojenie občanov. Dnes v Európe prístup k totálnej obrane v širokom rozsahu uplatňuje Fínsko, Švédsko a Nórsko a do určitej miery niektoré prvky uplatňujú taktiež pobaltské štáty a Poľsko. V praxi dnes množstvo aspektov totálnej obrany uplatňuje Ukrajina voči vojenskej agresii Ruska.

Výskum sa tiež venoval hodnoteniu dôsledkov dynamiky vývoja bezpečnostného prostredia na obranu štátu. Táto dynamika vyvoláva potrebu uplatňovať nové prístupy vo svetle odlišných strategických predpokladov na zaistovanie obrany štátu a komplexného krízového riadenia.⁸ Následne boli analyzované prístupy dobrej praxe z vybraných krajín

⁷ WITHER, James Kenneth. Back to the future? Nordic total defence concepts. *Defence Studies*, 2020 [on-line], roč. 20, č. 1, s. 61-81 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/2Yqgf16>

⁸ VAICEKAUSKAITĖ, Živilė Marija. Security Strategies of Small States in a Changing World. *Journal on Baltic Security*, 2017. [on-line], roč. 3, č. 2, s. 7-15 [cit. 2021-11-09]. ISSN 2382-9230 (on-line). Dostupné z <https://bit.ly/3od3dgD>

ako Estónsko, Litva, Poľsko, Francúzsko či do menšej miery Lotyšsko. Autori považujú tieto štáty za európskych lídrov v oblasti prípravy obyvateľstva a s dlhodobou tradíciou v komplexnom prístupe k obrane štátu. Pre každý štát boli spracované kvalitatívne prípadové štúdie, ktoré sledovali tri kategórie koncepčného uchopenia problematiky prípravy občanov na obranu štátu:

- osvetovo-informačné aktivity o obrane štátu;
- branno-občianska výchova;
- branno-športové organizácie a ďalšie záujmové združenia s branne prínosnou činnosťou.

V rámci výskumu sú tieto kategórie aktivít ďalej definované, je rozobraná ich obsahová náplň a uvedené sú príklady dobrej praxe zo zahraničia. Na tomto základe sú následne sformulované rámcové odporúčania. Vlastný text príspevku pristupuje k problematike analyticko-preskriptívnym prístupom.

PREMENY BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA A NOVÝ STRATEGICKÝ KONTEXT

Od konca obdobia studenej vojny, ktorá bola v našom geografickom prostredí definovaná konfrontáciou a súperením sovietskeho a západného bloku, dochádza od 90. rokov minulého storočia u väčšiny európskych štátov k postupnému zužovaniu konceptuálneho chápania obrany štátu ako úlohy priebežne sa profesionalizujúcich ozbrojených síl. Zaisťovanie obrany štátu na úrovni strategického plánovania sa stalo takmer výhradnou záležitosťou plánovania a prípravy vojenskej stratégie. Paralelne s týmito procesmi sa z teoretickej roviny postupne čoraz častejšie do praxe operacionalizujú koncepty ako environmentálna bezpečnosť, ľudská bezpečnosť či sociálna bezpečnosť.⁹ To poukazuje na tendenciu rozširujúceho sa a komplexnejšieho prístupu k úvahám o bezpečnosti. Tento vývoj bol umožnený pozitívnymi zmenami v bezpečnostnom prostredí, ktoré priniesli nové strategické východiská, a to: (1) Vznik ozbrojeného konfliktu vysokej intenzity v Európe je málo pravdepodobný (2) Novými technológiami posilnené schopnosti spravodajských služieb umožnia včasné predvídanie takého konfliktu (3) Štáty budú mať dostatočný časový priestor sa na takýto potenciálny konflikt pripraviť. Tieto strategické východiská neboli zásadne problematizované, naopak, väčšina politických predstaviteľov európskych štátov ich akceptovala a prijala ako základ svojho rozhodovania.¹⁰

Uplatňovanie daných strategických východísk malo zásadné dopady na zaisťovanie obrany štátu, plánovanie doktrínálneho použitia rozvoja ozbrojených síl a z toho vyplývajúcej požadovanej úrovne pripravenosti, veľkosti a schopnosti ozbrojených síl. Koncepty obrany štátu počítali takmer výhradne so schopnosťami postupne profesionalizovaných a početne obmedzovaných ozbrojených síl, ktorých transformácia a ďalšia výstavba sa sústredila na plnenie úloh v rámci zahraničných mierových a stabilizačných misí či protiteroristických operácií. Ozbrojené sily boli takto pripravované na pôsobenie proti asymetrickému

⁹ COLLINS, Alan. *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 9780198708315.

¹⁰ PROCHÁZKA, Josef. KARAFFA, Vladimír. FRANK, Libor. Adaptace obranné politiky a strategie ČR na nové bezpečnostní hrozby. *Vojenské rozhledy*, 2020. [on-line], roč. 24 (56), č. 3, s. 8-22 [cit. 2021-11-09]. ISSN 2336-2995 (on-line). Dostupné z <https://bit.ly/303rcan>

protivníkovi s obmedzenými konvenčnými schopnosťami či na plnenie asistenčných a podporných úloh pri riešení nevojenských typov ohrozenia ako povodne, požiare, migrácia či terorizmus.¹¹

Príprava na málo pravdepodobnú eventualitu vysokého dopadu akou je konvenčný ozbrojený konflikt vysokej intenzity v Európe sa tak dostala mimo priority politickej reprezentácie, a teda aj mimo zadania obranných plánovačov väčšiny európskych štátov. Súvisiace riziká boli politikmi a postupne aj vojakmi považované za akceptovateľné. Príprava na najhorší scenár sa dostala do roviny tzv. administratívnych cvičení bez reálnej alokácie prostriedkov na rozvoj schopností potrebných pre riešenie najhoršieho scenára. V rámci postupne klesajúcich obranných rozpočtov tak v praxi boli nástroje a schopnosti nepodporujúce reálne operačné použitie ozbrojených síl postupne obmedzované, v niektorých prípadoch až do ich faktického zániku.

V súvislosti s prepísaním týchto strategických východísk vojenským útokom Ruskej federácie na Ukrajinu vo februári 2022 možno predpokladať istý obrat v otázkach politicko-strategického a vojensko-obranného plánovania, vrátane zásadného navýšenia obranných rozpočtov viacerých európskych štátov. Európske bezpečnostné prostredie je definované nestabilitou, neurčitnosťou a našou nízkou schopnosťou predvídať jeho ďalší vývoj. V takomto strategickom kontexte vyvstáva potreba zvýšenej pripravenosti jednotlivcov a celospoločenskej odolnosti zvládať vojenské i nevojenské formy ohrozenia. Tento stav môže štát docieľiť zavedením efektívneho systému prípravy obyvateľstva na svoju obranu a zvládanie celého komplexu krízových situácií. Nutným predpokladom adopcie takéhoto prístupu je vôľa, ochota a odhodlanie občanov brániť svoju vlasť a brániť spojencov v prípade ich napadnutia.¹²

V prípade Českej republiky prevládala väčšinová zhoda (88% v roku 2017 a 85% v roku 2020) v tom, že suverenitu štátu je potrebné brániť za každú cenu. Súčasne ale platí, že ak by k niečomu došlo, až 66% respondentov v roku 2017 a 56% v roku 2020 pochybovalo o schopnosti Českej republiky sa ubrániť.^{13;14} Takmer 65% opýtaných v ČR verilo v dodržiavanie záväzkov kolektívnej obrany v prípade napadnutia a 43% by bolo v takej situácii ochotných podieľať sa na obrane štátu.

Prieskum verejnej mienky pre interné potreby Ministerstva obrany Slovenskej republiky z roku 2020 ukázal, že až 80% opýtaných súhlasí s tým, že obrana vlasti by mala byť povinnosťou každého občana, 53% uviedlo, že ak by Slovensko čelilo hrozbe vojenského napadnutia, boli by ochotní dobrovoľne sa podieľať na obrane štátu. 58% opýtaných súhlasilo s tvrdením, že OS SR dokážu garantovať bezpečnosť štátu. Až 88% respondentov

¹¹ SPIŠÁK, Ján. GIRETH Jan. FEIBICH Marek. *Válčení a jeho podoby. Vojenské rozhledy* [on-line], roč. 29, č. 1, s. 20-35 [cit. 2021-11-09]. ISSN 2336-2995 (on-line). Dostupné z <https://bit.ly/3keYQkk>

¹² KARÁSEK, Tomáš. *Způsoby strategické adaptace: NATO a EU pod tlakem revizionismu. Obrana a strategie* [on-line], 2018, roč. 18, č. 2, s. 46-56 [cit. 2021-11-09]. ISSN 1802-7199 (on-line). Dostupné z <https://bit.ly/3kdHuUM>

¹³ Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Postoje českých občanů k obraně ČR - leden 2017* [on-line], 2017. 2017-02-16 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/3H5R9GJ>

¹⁴ Centrum pro výzkum veřejného mínění. *Postoje českých občanů k obraně ČR - únor 2020* [on-line], 2020. 2020-03-12 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/3kjbSNr>

súhlasilo s tvrdením, že je dôležité byť hrdý na svoju históriu, predkov a úspechy krajiny.¹⁵ Aktuálne prieskumy so zberom dát už po ruskej invázii na Ukrajinu z februára 2022 dopĺňajú zistenia prieskumov verejnej mienky v postojoch k obrane vlasti. V Českej republike by 24% respondentov bolo ochotných v prípade napadnutia participovať na obrane vlasti a v prípade Slovenskej republiky rovnako odpovedalo 32% opýtaných.¹⁶

Uvedené dáta je vhodné brať s určitou rezervou a nevytvárať na ich základe príliš silné závery o tom, koľko občanov by sa v prípade ozbrojeného konfliktu reálne zapojilo do obrany štátu. Dáta však pomerne dôveryhodne naznačujú isté zdieľané povedomie o potrebe brániť sa, určitú afinitu k vlasteneckému cíteniu ale i skepsu k schopnostiam profesionálnych ozbrojených síl. Možno konštatovať, že takéto nálady vytvárajú priestor na kultiváciu obranného potenciálu štátu skrz rozvoj dobrovoľnej participácie občanov na obrane a zvládání krízových situácií.

KONCEPTUÁLNE VYMEDZENIE PRÍPRAVY OBČANOV NA OBRANU ŠTÁTU

V najširšom ponímaní je možné prípravu občanov na obranu štátu definovať ako špecifický segment dobrovoľnej občianskej participácie na obrane a bezpečnosti štátu. Tvoria ju výchova a výcvik určený civilnej verejnosti a občanom s cieľom kultivovať obranný potenciál štátu. Výchovu a výcvik môže organizovať štát, organizované skupiny občanov i jednotlivci. Ak je organizátorom štát, môže mať príprava občanov na obranu povinný charakter, typicky napríklad v podobe základnej vojenskej služby či v rámci povinného vzdelávania, ale aj charakter dobrovoľný ako napr. dobrovoľné cvičenie či dobrovoľná vojenská príprava a ďalšie obdobné formáty spojené s prípravou záloh ozbrojených síl či iných ozbrojených štruktúr ako napr. národných gárd.

Ak sú organizátorom jednotlivci či organizované skupiny obyvateľov i občanov, takéto aktivity sú z pohľadu zákona vždy dobrovoľné. Ako príklad možno uviesť pôsobenie branno-športových organizácií a ďalších záujmových združení s branne prínosnou činnosťou.

V koncepte prípravy občanov na obranu štátu autori identifikujú tri hlavné obsahové kategórie či piliere konceptu a to osvetovo-informačné aktivity; branno-občiansku výchovu a pôsobenie podpory branno-športových organizácií a ďalších záujmových združení s branne prínosnou činnosťou. Tie možno ďalej logicky vymedziť na základe ich účelnosti, cieľovej skupiny či typu aktivít.

¹⁵ Ministerstvo obrany Slovenskej republiky. *Interný prieskum verejnej mienky*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2020 [cit. 2021-11-09]. Neverejný dokument.

¹⁶ NMS Market Research. *NMS Market Research pro Bilanci ČT*. [cit. 2022-15-05], 2022. Dostupné z <https://bit.ly/3L2Tcfz>

MNFORCE, Seesame, SÚ SAV a ÚVSK SAV. *Ako sa máte, Slovensko?* [cit. 2021-10-05], 2022. Dostupné z <https://bit.ly/3M34j9E>

Tabuľka 1: Príprava obyvateľstva na obranu štátu

Príprava obyvateľstva na obranu štátu			
Piliere	Osvetovo-informačné aktivity	Branno-občianska výchova	Podpora branno-športových organizácií a záujmových združení
Účelnosť	Informovanie Osveta Popularizácia	Vzdelávanie Výchova Príprava	Seberealizácia Rozvoj zručností Odolnosť
Primárna cieľová skupina	Všetci občania	Mládež	Angažovaní občania
Aktivity	Spomienkové a pietne akty Letecké dni Informačné kampane	Prednášky a kurzy Branné dni Súťaže	Špecifická spolково-záujmová činnosť

Zdroj: Autori

Účelom informačno-osvetových aktivít je informovať, šíriť osvetu a budovať pozitívny vzťah obyvateľstva k štátu a jeho obrane, vrátane komunikácie významu členstva v medzinárodných organizáciách z pohľadu bezpečnosti a obrany. V praxi ide o realizáciu tzv. strategickej komunikácie a aplikáciu prístupov verejnej diplomacie v domácom prostredí smerom k vlastným občanom. Informačno-osvetové aktivity, ktoré sa zameriavajú na všetkých občanov (eventuálne aj obyvateľov) tvoria najširšiu základňu ďalších aktivít prípravy obyvateľstva.

Pilier branno-občianskej výchovy (ďalej ako BOV) spočíva v systematickej práci s mládežou v pôsobnosti formálnych vzdelávacích inštitúcií (základné školy, stredné školy a vysoké školy) s podpornou funkciou ozbrojených síl, zložiek integrovaného záchranného systému a branno-športových organizácií. Účelom BOV je u školopovinnej mládeže spoluvytvárať povedomie o otázkach obrany štátu a civilnej ochrany; odovzdať im základné znalosti a zručnosti zvyšujúce ich schopnosť správne reagovať v kritickej situácii; budovať v nich pozitívny vzťah k štátnosti; podnietiť v nich aktívne občianstvo a záujem o ďalší sebarozvoj v brannej oblasti.

Pôsobenie branno-športových organizácií a ďalších záujmových združení s branne prínosnou činnosťou rozvíja príležitosti seberealizácie jednotlivcov a skupín v oblasti

brannosti, umožňuje systematickú reprodukciu a navyšovanie lektorských, výcvikových a výukových branných kapacít, ďalej zveľaďuje kultúrno-historické dedičstvo či vojenské tradície. Účelom je spoluvytvárať a podporovať podmienky pre mimoškolské branno-občianske vzdelávanie mládeže a zapojenie dospeléj populácie mimo zásahu vzdelávacích inštitúcií do spoločensky prínosných aktivít, kultivácie fyzického fondu a celkovej pripravenosti a odolnosti.

Uvedené kategórie prípravy občanov na obranu boli formulované tak, aby sa dopĺňali, podporovali a tvorili jeden previazaný funkčný organický celok. To je nanajvýš žiaduci stav na dosiahnutie potrebných synergických efektov. Takýto systém prípravy občanov dáva participujúcim osobám možnosť rozvoja ich zapojenia po celej škále od pasívneho prijímania po aktívnu participáciu na obrane a spoluvytváraní bezpečnosti. Štát rozvojom systému prípravy občanov získava nástroje kultivácie obranného potenciálu krajiny vrátane pripravenosti a odolnosti.

V praxi nemožno prípravu na obranu štátu pre jej značný presah oddeliť od civilnej ochrany či od celkového budovania odolnosti a pripravenosti občanov na mimoriadne situácie a krízy vojenského i nevojenského charakteru. Túto realitu stierania vonkajšej a vnútornej bezpečnosti reflektujú jednak vyššie zmieňované koncepty totálnej obrany či celospoločenského prístupu k bezpečnosti i popísaná prax vybraných krajín.

OBSAHOVÁ NÁPLŇ PRÍPRAVY OBČANOV NA OBRANU ŠTÁTU

Osvetovo-informačné aktivity

Možné pozitívne prínosy týchto aktivít zahŕňajú budovanie dôvery a pozitívneho vzťahu k štátnosti; zmierňovanie negatívnych dopadov škodlivej strategickej propagandy vonkajších a vnútorných aktérov; podporu regrutačného procesu ozbrojených síl a ďalších ozbrojených zložiek či vytvorenie základu pre ďalší rozvoj pripravenosti reagovať na rôzne krízové situácie. Strategickým cieľom osvetovo-informačných aktivít by malo byť budovanie spoločenskej kohézie a posilňovania pozitívneho vzťahu občanov k štátu.

Aktivity taktiež pomáhajú vytvárať informované povedomie o problematike bezpečnosti a obrany a vzbudzujú záujem občanov v oblasti činnosti ozbrojených síl. Snahou je podporiť individuálny a organizovaný záujem o zapojenie do prípravy na obranu štátu a zvládanie krízových situácií. Špecifickými oblastami komunikácie sú taktiež podpora regrutácie ozbrojených síl a vnútorná komunikácia s profesionálnymi vojakmi a civilnými zamestnancami ministerstva obrany, ktoré ale do prípravy občanov na obranu spadajú len okrajovo.

Obsahovo možno predefinovať niekoľko tematických okruhov ako je napr. kultúrnohistorické dedičstvo a vojenské tradície, novodobí veteráni, členstvo v NATO a EÚ (pôsobenie v misiách, spoločné cvičenia a ďalšie aktivity); propagácia a dobré meno ozbrojených síl (významné osobnosti), povedomie o otázkach obrany a bezpečnosti (cielené informačné kampane rozvíjajúce BOV na školách); propagácia a povedomie o branno-športovej a ďalšej záujmovej príprave (cielené informačné kampane rozvíjajúce BOV na školách).

Typy aktivít zahŕňajú spomienkové a pietne akty, športové podujatia a súťaže, letecké dni a ďalšie podujatia s vojenskou tematikou, návštevy škôl, dni otvorených dverí a ďalšie typy verejných akcií, kde vzniká priestor a príležitosť komunikovať s občanmi priamym

kontaktem. Taktiež aj priame nasadenie, či už počas pandémie covid-19, povodní alebo iných nevojenských krízových situácií, nesie spravidla potenciál pozitívnej propagácie ozbrojených síl a vojenskej polície. Daný potenciál priameho kontaktu je samozrejme potrebné posilniť ďalšou medializáciou daných aktivít. Komunikácia by mala byť prispôbovaná špecifikám rôznych cieľových publik.

Príklady dobrej praxe

Vojenskú históriu a dejiny je možné mládeži spracovať prístupnými formami ako je komiks, popularizačné videá či putovné grafické výstavy. Cieliacim materiálom na široké obyvateľstvo môžu byť informačné brožúry (či iný formát) zrozumiteľným jazykom komunikujúce základné informácie o tom, ako reagovať v prípade ozbrojeného konfliktu či krízovej situácie. Dobrým príkladom je brožúra *If war or crisis comes* spracovaná švédskou Agentúrou pre civilné krízové riadenie či materiál lotyšského ministerstva vnútra *What to do in a case of crisis*¹⁷. V lotyšskej kampani boli v rámci distribúcie brožúr šírené aj jednoduché praktické nálepky s informáciami, čo má evakuačná batožina obsahovať, kontaktné čísla IZS atď.¹⁸

Do informačno-osvetových aktivít spadajú taktiež akcie formátu deň armády, vojenské prehliadky, letecké dni a obdobné akcie spojené s aktívnymi i statickými ukážkami vojenskej techniky a pozitívnou propagáciou ozbrojených síl. V našom prostredí sú toho klasickým príkladom *Dni NATO* v Ostrave či *Medzinárodné letecké dni SIAF* v Sliachi. Príbuznou aktivitou, avšak už s určitým presahom do BOV, je centralizácia veľkých branných dní v spolupráci samosprávy, ozbrojených síl, zložiek IZS a branných organizácií na úrovni krajov. Takýto model umožní na jednom mieste a v jeden deň zapojiť niekoľko stoviek žiakov súčasne. Tým sa výrazne zjednodušuje a odpadá logistika a plánovanie väčšieho počtu malých akcií. Pozitívnu skúsenosť v tomto smere ponúka český projekt *Military Experience.cz* združujúci branno-športové organizácie, ktoré opakovane a úspešne spoluorganizujú tento formát branných dní.¹⁹

Branno-občianska výchova

Branno-občianska výchova je systematická a kontinuálna práca s mládežou na budovanie dôvery, spoločenskej spolupatričnosti a pozitívneho vzťahu k štátnosti. Má potenciál zvýšiť odolnosť mládeže voči dezinformačným kampaniam a strategickej propagande zameranej proti hodnotám a záujmom štátu. Môže taktiež pôsobiť ako prevencia šírenia intolerancie, neznášanlivosti a extrémizmu. Obsahom výučby by mal byť význam štátu a demokratických inštitúcií, koncept občianskych práv a povinností, povedomie o problematike bezpečnosti a obrany, kultivácia vlasteneckého citenia, význam členstva v EÚ a NATO, ale aj základy trvalo udržateľného rozvoja či ochrany prírody.

Z hľadiska rozvoja návykov a zručností môžeme hovoriť o osvojení si základov zdravotnej prípravy, civilnej ochrany, sebaobrany a vzájomnej pomoci, pohybu a pobytu v prírode

¹⁷ Swedish Civil Contingencies Agency. *If Crisis or War Comes*. Horsens: Stibo Graphic A/S, 2018 ISBN: 978-91-7383-836-8.

¹⁸ Ministry of Defence of the Republic of Latvia. *What to do in Case of a Crisis* [on-line], 2020. [cit. 2021-11-09]. Dostupné z <https://bit.ly/3kDLPRB>

¹⁹ Military Experience.cz. *Military Experience* [on-line], rok neuvedený [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3bTtQSe>

a ďalších technických činností či športov. BOV môže patriť medzi prierezové témy, ktoré sú už súčasťou platných štátnych vzdelávacích programov pre prvý a druhý stupeň ZŠ a stredné školy vrátane gymnázií. Povinné učivo by malo byť realizované prostredníctvom vyučovacích predmetov štátneho vzdelávacieho programu, samostatných organizačných foriem vyučovania a prostredníctvom mimoškolských foriem vzdelávania a aktivít. Za vhodné predmety na realizáciu BOV považujeme občiansku náuku, dejepis, geografiu, ochranu zdravia, telesnú výchovu a informatiku. Mimoškolské formy vzdelávania a aktivít spadajúce pod špecifickú brannú prípravu bývajú typicky podporované inštitúciami ústrednej štátnej správy ako je Ministerstvo obrany a ďalšie povolané rezorty či orgány územnej samosprávy.

Realizácia BOV na školách je podmienená špecifickým národným právnym poriadkom, vlastnou legislatívou úpravou, dostatočným množstvom odborne pripraveného a preškoleného pedagogického personálu, zodpovedajúcou časovou dotáciou a dostupnosťou vzdelávacích materiálov ako pre pedagógov tak i pre žiakov.

Príklady dobrej praxe

Novozélandská vládna agentúra National Emergency Management Agency zriadila verejne dostupnú online platformu *What's the plan Stan?*, ktorá má za cieľ pripraviť mládež na ZŠ na civilnú ochranu v mimoriadnej situácii ako sú zemetrasenia, požiare, záplavy, búrky, cunami alebo sopečné výbuchy. Daná webová stránka je rozdelená do štyroch okruhov: informácie o prírodných katastrofách prispôsobené deťom od prvej do tretej triedy a od štvrtej do ôsmej triedy, praktické rady ako riešiť mimoriadnu situáciu, zdroje pre učiteľov a online simulácia mimoriadnej situácie.²⁰

Príkladom vhodnej didaktickej hry je honba za pokladom prispôbená na zvládnutie mimoriadnej situácie na škole v USA. Pedagóg schová kartičky s vyobrazenými predmetmi nevyhnutnými na prežitie po školskom areáli a žiakom rozdá indicie. Vyhráva skupina žiakov, ktorá ako prvá nájde všetky potrebné predmety alebo ich čo najviac získa. Táto hra pripravuje zábavno-náučnou formou študentov ZŠ a SŠ na prežitie počas mimoriadnych situácií v dôsledku prírodných katastrof.²¹

Vo Francúzsku je obrana a národná bezpečnosť prierezovou témou, ktorej vyučovanie je rozvrhnuté v školských osnovách pre ZŠ a SŠ.²² Je súčasťou širšieho štátneho vzdelávacieho programu *Cesta občana*, v rámci ktorého sa preberajú aj republikánske hodnoty a laïcité (princíp oddelenia štátu od cirkví, absencia vplyvu náboženstva vo vládných záležitostiach a naopak), rodová rovnosť, boj proti všetkým formám diskriminácie, prevencia a boj proti obťažovaniu, boj proti homofóbií, environmentálne

²⁰ National Emergency Management Agency. *What's the Plan Stan? National Emergency Management Agency* [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3kesZ32>

²¹ Centers for Disease Control and Prevention. *Zombie Preparedness for Educators: Scavenger Hunt*. Centers for Disease Control and Prevention [on-line], 2020. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/2YrSITo>

²² Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports. *L'éducation à la défense*. Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3obBux6>

vzdelávanie a trvalo udržateľný rozvoj alebo mediálne a informačné vzdelávanie.²³ Obranu a národnú bezpečnosť na školách dopĺňa *Deň obrany a občianstva* a *Branná príprava* (SNU). Výučba obsahuje okruhy vojenskej obrany, globálnej obrany, nových hrozieb, napredovania európskej obrany a národnej bezpečnosti.

Na prvom stupni ZŠ sa žiak učí rozpoznať a rešpektovať symboly a znaky republiky, osvojiť si konštitučné vlastnosti francúzskeho národa či tému Francúzov v európskom a svetovom kontexte. Na druhom stupni sa žiaci venujú rôznym civilizáciám, pojmom ako solidarita a trvalo udržateľný rozvoj, národné ctenie v Európe, námorná geostratégia, výzvy hospodárskej obrany v rámci globálnej obrany, obrana a bezpečnosť, mier, kolektívna bezpečnosť, medzinárodná spolupráca, základy politického a strategického rozhodovania, politické, materiálne a morálne výzvy v obrane, miesto Francúzska a Európy vo svete, pojem moci a hospodárska sila EÚ. Na SŠ sa branné vzdelávanie sústreďuje na povinnosť obrany, občianstvo, povinnosti občana, premeny súčasného sveta, udržanie mieru, technologické a prírodné riziká a Francúzsku republiku ako hospodársku, geopolitickú a kultúrnu moc.²⁴

Deň obrany a občianstva, ktorý organizuje MO FR, sa týka francúzskej mládeže nad 16 rokov a nahrádza povinnú vojenskú službu. Jeho súčasťou sú testy základnej znalosti francúzskeho jazyka, prezentácia tém národnej obrany a rôznych foriem angažovanosti v obrane štátu: dobrovoľná integrácia, občianska služba, dobrovoľníctvo v ozbrojených silách, zaradenie do aktívnych záloh alebo civilné povolania v oblasti obrany. Na konci dňa je každému účastníkovi vystavené individuálne osvedčenie o účasti.

Mládeži sú na tomto dni odprezentované rôzne formy vojenského dobrovoľníctva a civilnej služby, prostredníctvom ktorých môžu prispieť k všeobecnému blahu. Cieľom dobrovoľnej integrácie je podpora sociálnej a profesionálnej integrácie mladých ľudí zo znevýhodneného prostredia absolvovaním odbornej prípravy vo vojenskom rámci v oblasti správanie, hodnôt, osvojenia základných akademických poznatkov a vyučenia remesla. Civilná služba má formu záväzku trvajúceho 6 až 12 mesiacov pre mládež od 16 do 25 rokov. Tá sa môže zapojiť do rôznych projektov, napríklad *Vzdelávanie pre všetkých*, ktorého cieľom je bojovať proti negramotnosti alebo predčasnému ukončeniu školskej dochádzky. Dobrovoľníctvo v ozbrojených silách (aktívne zálohy alebo občianske zálohy) zase umožňuje mladému dobrovoľníkovi vo veku od 17 do 26 rokov slúžiť zaradením do jednotiek francúzskeho námorníctva, armády alebo letectva. Mladí ľudia majú možnosť pokračovať v obrannej výučbe aj na vysokej škole.²⁵

Na absolvovanie *Dňa obrany a občianstva* je vyhradený jeden deň, ktorého je občan povinný sa zúčastniť pred dovŕšením 18. roku na základe predvolania poštou. Odohráva sa na vopred určenom mieste, pričom občan má právo na prepravný poukaz alebo

²³ Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports. *Le parcours citoyen de l'élève. Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports* [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/2YrPb1Y>

²⁴ Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports. *L'éducation à la défense. Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et des Sports* [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3obBux6>

²⁵ Ministre de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation. *Les partenariats Enseignement supérieur-Défense. Ministre de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation* [on-line], 2019. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3wubnW0>

paušálnu náhradu prepravy verejnou dopravou.²⁶ Vzdelávací program obsahuje v rámci vyššie spomenutých oblastí aj náuku o občianstve založenom na charte práv a povinností francúzskych občanov, darcovstvo krvi, krvných doštičiek, kostnej drene, gamét a orgánov, dopravnú bezpečnosť, prevenciu zdraviu škodlivých návykov, boj proti rodovým predsudkom a proti fyzickému, psychickému alebo sexuálnemu násiliu páchanému medzi partnermi.

Branná príprava (*Le Service national universel* - SNU) je povinný štvortýždňový pobyt mimo bydliska pre mládež vo vekovom rozpätí 15 až 16 rokov. Cieľom nástroja je dopomôcť k riešeniu trhlín v spoločnosti vstúpaním republikánskych hodnôt. SNU sa zameriava na sedem nosných tém: národná obrana, bezpečnosť a odolnosť; trvalo udržateľný rozvoj a ekologický prechod; občianstvo a národné a európske inštitúcie; kultúra a dedičstvo; fyzické a športové aktivity; autonómia, znalosť verejných služieb a prístup k právu a spoločenská angažovanosť.

V prvej fáze, ktorá trvá dva týždne, je mládež umiestnená do iného prostredia, než z akého pochádza. V nových podmienkach má spoznať ľudí s rozdielnym zázemím a spoločne sa podieľať na aktivitách budujúcich hodnoty, republikánske cítenie a spolupatričnosť. Ďalej majú absolvovať tréning, ako sa správne zachovať tvárou v tvár prírodným katastrofám, teroristickým útokom, ako poskytnúť prvú pomoc, správať sa ekologicky a ochraňovať životné prostredie, a tiež fyzickú prípravu ako orientačný beh a zdolanie prekážok.

Druhá fáza spočíva v plnení poslania verejného záujmu, ktoré zároveň mladým ľuďom poskytuje možnosti zamestnania sa v budúcnosti. Ide napríklad o prácu v občianskom združení, samospráve, domove dôchodcov alebo u uniformovaných zborov ako sú hasiči, polícia a žandári. Túto prípravu zabezpečia animátori, dobrovoľní pedagogickí zamestnanci, osoby z vojenského prostredia, žandári, policajti a vojaci. SNU sa zatiaľ testuje v trinástich departmentoch, ale predpokladá sa, že sa bude môcť celoplošne odohrávať už v roku 2026.²⁷

Overeným formátom zo slovenského prostredia sú tzv. branné súboje študentov stredných škôl. Súboje vhodným spôsobom pracujú so súťaživosťou mladých ľudí, kombinujú športovú a vedomostnú aktivitu a prirodzeným a nenúteným spôsobom dokážu propagovať ozbrojené sily. Z organizačného hľadiska poskytujú model spolupráce Ministerstva obrany, samosprávneho celku a škôl. Je však žiaduce branné súboje zasadiť do širšieho, ideálne celoročného programu BOV tak, aby neboli len izolovaným prvkom s obmedzeným dosahom. Branno-športové organizácie a záujmové združenia s branne prínosnou činnosťou.

Podpora branno-športových organizácií a záujmových združení s branne prínosnou činnosťou

Podpora branno-športových organizácií a záujmových združení s branne prínosnou činnosťou je kategóriou aktivít pracujúcich s potenciálom občianskej spoločnosti. Smerom k príprave občanov na obranu štátu tu nachádzame dve významné funkcie, a to funkciu

²⁶ Service Public. Journée défense et citoyenneté (JDC). *Service Public* [on-line], 2020m [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3D00M5y>

²⁷ Service National Universel. *Service National Universel* [on-line], 2020. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3o7pfBK>

vzdelávaciu a funkciu reprodukcie branne užitočných návykov, zručností a schopností prostredníctvom dobrovoľných voľnočasových aktivít. Plnením týchto funkcií môžu branno-športové organizácie zásadným spôsobom pomôcť rozvinúť lektorské, výcvikové a výučbové kapacity na potreby prípravy obyvateľstva na obranu štátu.

Aktérov možno vymedziť spravidla ako právnické osoby založené za iným účelom ako dosiahnutie zisku, ktorých predmetom činnosti sú telovýchovné, športové, pohybové, technické a akékoľvek iné aktivity spojené s brannosťou a prípravou občanov na obranu štátu, ktorých pomocou sa upevňuje, udržuje alebo zvyšuje fyzická zdatnosť a psychologická odolnosť občanov a udržujú či zvyšujú ich znalosti, odborné vedomosti a návyky využiteľné na obranu štátu. Toto široké rozdelenie je však vhodné ďalej špecifikovať. Ponúka sa funkčné delenie podľa zamerania činnosti na výchovno-mládežnícke (napr. skauting); kultúrno-historické (napr. kluby vojenskej histórie); záujmové (napr. združenia veteránov, vojakov v zálohe či výslužbe, ale aj združenia kynológov, modelárov, rádioamatérov, parašutistov, potápačov, športových strelcov a ďalšie príbuzné branne užitočné aktivity) a podporné (napr. dobrovoľné brigády civilnej ochrany či stráženie prírody). Všetky uvedené zamerania majú svoju pridanú hodnotu z hľadiska prípravy občanov na obranu štátu, ale na rozdielnych úrovniach. V praxi je samozrejme možné spájanie viacerých typov činností v rámci jednej organizácie. Zásadným rozdielom je to, či ide o mládežnícke organizácie alebo o organizácie združujúce primárne dospelých ľudí. Medzi rokmi 1951 až 1990 veľkú časť týchto aktivít zastrešoval ako jednotná dobrovoľná branná organizácia v Československej socialistickej republike *Zväz pre spoluprácu s armádou*, skrátene *Zväzarm*.²⁸ Ako v Českej republike (*Sdružení sportovních svazů České republiky*) tak aj na Slovensku (*Slovenský zväz vojakov v zálohe a športovo-branných aktivít*) pôsobia *de facto* nástupnícke organizácie *Zväzarmu*, ktoré sa podieľajú svojimi aktivitami na príprave občanov na obranu štátu.

Náplň činností organizácie je tak široká, ako široké je ich zameranie. Zmienit' môžeme obľúbené letné tábory, spoluúčasť na branných dňoch, vlastnú oddielovú a záujmovú činnosť, branné preteky, ukážky činností či pietne akcie. Aktivity je vhodné a potrebné zamerať súčasne na rozvoj kultúrno-historického dedičstva, tradícií a vlastenectva, ako i na technické činnosti a praktickú prípravu či výcviky.

Príklady dobrej praxe

V širšom zahraničí možno identifikovať dva modely prístupu štátu k podpore brannosti. V Litve, Švédsku a Estónsku je štátna podpora branných aktivít centralizovaná do organizácií spojených s teritoriálno-rezervným komponentom ozbrojených síl ako je *Estónska obranná liga*, *Litovská strelecká únia* či *Národná garda Lotyšska*.²⁹ V prípade Estónska a Litvy možno hovoriť o polovojenských organizáciách disponujúcich vlastným ozbrojeným komponentom, samozrejme plne podliehajúcim a lojálnym štátu, ktoré súbežne rozvíjajú široké spektrum spoločenských, kultúrnych a charitatívnych aktivít pre

²⁸ Válka.cz. Svaz pro spolupráci s armádou. *Válka.cz* [on-line], 2010. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3klm4Fc>

²⁹ KANDRÍK, Matej. *The Challenge of Paramilitarism in Central and Eastern Europe*. The German Marshall Fund of United States [on-line], 2020. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3GWmH1T>

dospelých aj mládež.^{30;31} Iným prístupom je pološtátna *Asociácia výcviku národnej obrany Fínska*, ktorá nemá vlastný ozbrojený komponent, avšak pod sebou združuje 14 rozličných branných, športovo-streleckých či záložníckych organizácií.³² Zásadným prvkom oboch týchto modelov je to, že jasne vytyčujú rámec spolupráce štátu a branných organizácií a centralizujú činnosti v oblasti.

V Českej republike je rozvinutý prístup dotačných programov POKOS v agende Ministerstva obrany. Jeden z programov je určený priamo na prípravu obyvateľstva na obranu štátu a druhý na podporu branno-športových a technických schopností občanov pre neštátne neziskové organizácie.³³

Poľské Ministerstvo obrany realizuje od roku 2017 program *Passport*, ktorého cieľom je pripraviť potenciálnych záujemcov na profesionálnu vojenskú službu či službu vo vojskách teritoriálnej obrany, unifikovať výcvik branných organizácií tak, aby zodpovedal štandardom ozbrojených síl, certifikovať ich činnosť a pripraviť ich na výcvikovú spoluprácu s ozbrojenými silami a ďalšími aktérmi krízového riadenia. Do programu bolo v roku 2020 zapojených 15 organizácií, čo predpokladá 500 certifikovaných osôb. Od roku 2017 prešlo programom 36 organizácií.³⁴

RÁMCOVÉ ODPORÚČANIA

Historická skúsenosť, spoločensko-kultúrne východiská, geografické špecifická a ďalšie faktory predurčujú do značnej miery potreby a následne i prístup konkrétnej krajiny k príprave obyvateľstva na obranu štátu. Z vyššie popísanej praxe vybraných európskych štátov (všetko členských krajín EÚ a NATO) je však možné sformulovať niekoľko všeobecných zásad a rámcových odporúčaní. Príprava občanov na obranu je neoddeliteľná od prípravy občanov na zvládanie nevojenských krízových situácií či celkového budovania odolnosti spoločnosti. Toto konštatovanie je zrejmé na základe aplikácie rôznych častí prípravy obyvateľstva v praxi. Menej je však zrejmé v strategicko-koncepčných a plánovacích dokumentoch, ktoré prípravu obyvateľstva na obranu štátu, civilnú ochranu a vzdelávaciu politiku stavajú ako v zásade oddelené nádoby. Tento prístup platí obzvlášť v prípade Slovenskej republiky a do istej miery i Českej republiky. Nadrezortný charakter problematiky požaduje integrovaný prístup zo strany štátu, spoločné pracovné skupiny a synchronizáciu plánovania a implementácie politik v danej oblasti. Bez previazania všetkých troch pilierov do jedného organického celku sa príprava obyvateľstva rozpadá do neefektívneho súboru aktivít a činností. Vhodným kotviacim prvkom sa javí byť centralizovaný, štátom kontrolovaný element systému prípravy, ktorý určuje základný rámec participácie občanov.

³⁰ Kaitseliit. *Estonian Defence League*. Kaitseliit [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3obGSQQ>

³¹ Lietuvos šaulių sąjunga. *Lietuvos šaulių sąjunga* [on-line], 2020. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3mTquFa>

³² National Defense Training Association of Finland. *National Defense Training Association of Finland* [on-line], 2021. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3CWUHJ1>

³³ Příprava občanů k obraně státu. *Dotační programy POKOS*. [on-line] Rok neuvedený. [cit. 2022-05-11]. Dostupné z <https://pokos.army.cz/dotacni-programy>

³⁴ Wojsko Polskie. *Paszport*. Wojsko Polskie [on-line] Rok neuvedený. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z <https://bit.ly/3CZweTh>

Informačno-osvetové aktivity sú dôležitou súčasťou strategickej komunikácie štátu smerom dovnútra. Je vhodné oddeľovať praktickú komunikáciu smerujúcu k vytvoreniu povedomia a informovanosti občanov a hodnotovú komunikáciu smerujúcu k posilňovaniu identity a pozitívnej väzby na štát. Praktická komunikácia v praxi môže mať podobu napr. informačných kampaní o tom, ako zvládnuť prvých 72 hodín v mimoriadnej situácii. Hodnotová komunikácia má byť centrovaná na konsenzuálnu interpretáciu národných dejín, emócie spolupatričnosti či rozličné športové, kultúrne či vedecké úspechy. Je tiež nevyhnutné zdôrazniť tenkú hranicu s národnou mýtotorbou, exkluzívnym etnocentrizmom a šovinistickými prejavmi nacionalizmu. Hoci sú cieľovou skupinou všetci občania, špecifická komunikácia vyžaduje špecifické publiká, naratívy, symboly atď.

Branno-občianska výchova kopíruje tento duálny charakter a reflektuje ho do vzdelávacieho a výchovného procesu mládeže. Žiadúcou sa zdá byť kombinácia základných prvkov v rámci povinného vzdelávania a nadstavbou v mimoškolských aktivitách. Tie v prípade, že sú zastrešené štátom, môžu slúžiť ako forma predprípravy na ďalšiu kariéru v ozbrojených silách, bezpečnostných a záchranných zboroch či na tvorbu rezerv. V prípade, že štátom zastrešené nie sú, dostávame sa už do oblasti pôsobenia branno-športových organizácií a záujmových združení s branne prínosnou činnosťou. Komunitná a spolková činnosť angažovaných občanov je znakom zdravej občianskej spoločnosti s potenciálom samovoľne vytvárať skupiny organizovaných dobrovoľníkov, ktoré môžu hrať kľúčovú rolu ako tzv. *first responders* v prípade krízovej situácie. Dotačná politika pritom nie je jediným nástrojom, ktorým štát môže činnosť takýchto organizácií podporiť. Sprístupnenie cvičísk a strelníc, bezúplatné prevody vyradovaného materiálu či lektorská činnosť príslušníkov profesionálnych zložiek sú v praxi snád' aj adresnejšou pomocou ako finančná dotácia.

ZÁVER

Široko postavená príprava občanov na obranu štátu predstavuje významný prvok obrannej stratégie štátu. Účelom tohto prvku je posilnenie odolnosti a celkovej pripravenosti štátu riešiť krízové situácie vojenského i nevojenského charakteru. Ako takú ju nemôžeme limitovať len na súbor informácií, návykov, schopností a zručností, ale ide taktiež o ochotu či vôľu občanov v prípade potreby reálne participovať. S tou priamo súvisí úroveň spoločenskej súdržnosti či dôvera občanov v štát a jeho inštitúcie. Z tohto dôvodu je podpora a rozvoj tém ako je vlastenectvo, pozitívny vzťah ku vlastnej štátnosti, povedomie o dejinách, konceptoch občianskych práv, slobody a demokracie neoddeliteľnou súčasťou prípravy obyvateľstva na obranu štátu. Vzhľadom na vývoj bezpečnostného prostredia rastie význam a potreba zapojenia občanov do obrany štátu, a to najmä mladej generácie, u ktorej dnes absentujú v zásade akékoľvek praktické kompetencie na riešenie krízových situácií či vojenského konfliktu.

Príspevok predkladá do odbornej diskusie konceptuálne uchopenie prípravy občanov na obranu štátu v rámci modelu komplexného pojímania obrany, identifikuje a popisuje základné kategórie aktivít a navrhuje rámcové predpoklady smerujúce k ich realizácii. Kategórie autori rozdeľujú na: (1) osvetovo-informačné aktivity o obrane štátu; (2) branno-občianska výchova; a (3) podpora branno-športových organizácií a ďalších záujmových združení s branne prínosnou činnosťou. Navrhovaná konceptualizácia, kategórie aktivít či príklady zahraničnej praxe ukazujú, že efektívna príprava

obyvateľstva na obranu je spojeným celovládny a celospoločenským úsilím. Predmetom ďalšej odbornej diskusie a výskumu by mali byť zásadné otázky merania efektivity prípravy obyvateľstva, v českom a slovenskom kontexte debata o adekvátnosti zaužívaných terminológií vychádzajúcej zo zdieľanej historickej skúsenosti s brannou prípravou pred rokom 1989 tak, aby viac reflektovala súčasnosť či nachádzania organizačných modelov rešpektujúcich nadrezortný charakter problematiky.